

Azınlıkça Dergisi

Sayı: 57- Mayıs 2010

Agos - Mayıs 2010

Herkül Millas

Geçenlerde “1922’de İzmir’i kim yaktı” konusu gazetelerde bolca tartışıldı. Kim yaktıysa yaktı; işin bu yanı beni çok az ilgilendiriyor. Ama aksine, bu konu bizi neden bu kadar ilgilendiriyor sorusu benim çok ilgimi çekiyor. İzmir’i yakanı bilmemiz neden önemli olsun ki? Ne fark eder yakanın kim olduğunu bilmemiz? Merak yalnız “tarihi gerçek” adına mıdır? Bunca heyecan neden? Neden genellikle “öteki yaktı” lafı daha bolca duyuluyor? Neden “biz yaktık” sözünü duymak istemeyiz? Bu soruların yanıtları yangına değil, “bizim” bir (zayıf) yanımıza ışık tutar aslında.

Olasılıklar belli: kenti ya bazı Yunan veya Türk güçler (nizami ordu, milis güçleri, kendi inisiyatifleriyle bazı kişiler), ya “üçüncü” bir taraf (diyelim Ermeniler) yakmıştır veya yangın kaza sonucu çıkmıştır. Belki yangını çıkaran biridir, ama maksatlı olarak söndürmeyen de başka biridir. Her neyse! Herhalde gerçeği tam olarak ve bu konuda kuşkularımız kalmayacak bir biçimde hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz ve ilgili tartışma da kesin bir sonuca varmayacak. Oysa bu konuyu neden tartışıyoruz sorusuna açıklık getirmemiz daha kolaydır.

Temelde tartıştığımız “biz” ve “öteki” diye algıladığımız guruplara verdiğimiz değerlerdir. Başbakan R. T. Erdoğan’ın başka bir konuyla ilgili olarak söyledikleri duygu dünyamızı anlamamız açısından yararlı bir ipucu sayılabilir. 18 Mart 2010 tarihinde “bize” (yani kendine) yönetildiğine inandığı bir suçlamadan / saptamadan yola çıkarak 1915 yılında yaşananlarla ilgili olarak “Bizim medeniyetimizde öldürmek, katletmek yoktur. Sevgi medeniyetidir” demiştir. İşte algılamamız bu biçimde ve böylesine basit olunca İzmir yangınını kime mal edeceğimiz de büyük önem kazanıyor. Çünkü bu son cümlelerin ifade ettiği zımnen şunlardır: “Farklı medeniyetler vardır. Bizimki (veya daha açık olarak ifade edilecekse, benimki) sevgi medeniyetidir. Bizimkinde katletmek yoktur.” Bundan da anlaşılıyor ki başka birilerin medeniyetlerinde öldürmek ve katletmek vardır. Bu durumda tarafların hangi tür medeniyete bağlı oldukları saptanırsa, geçmişi de değerlendirmemiz kolaylaşır: bizdenseniz geçmişiniz de temizdir. Yok bizim gibi sevgi medeniyetine bağlı değilseniz suçlu olabilirsiniz.

Bu düşünce biçiminde milletlerin bir kısmının suçlu bir kısmının masum olacağı veya milletlerin bir süre masum sonra suçlu sonra yine masum olabileceği ihtimaline yer yoktur. Bizdenseniz

geçmişten bugüne (ve herhalde gelecekte de) olumsuzunuz, bizden değilseniz medeniyetiniz de kuşkuludur! Bu tür genellemelere son on yıllarda milli stereotipler veya ırkçılık deniliyor; çünkü bu algılama ile insan gruplarına değişmez özellikler yakıştırılıyor ve olumlu/olumsuz önyargılar oluşturuluyor. “Milletlerin karakterleri” söylemi de bu anlayıştan kaynaklanır. Söylenenlere bu anlayışın açısından baktığımızda ırkçı anlayışın ortaya çıkardığı kaygılar da hemen anlaşılmalıdır. “Bize” yakıştırılan her olumsuz davranışın bütün milletimizi, ırkımızı ve soyumuzu da kapsadığına inanılıyor. Geçmişte toplumumuzun içinde yer almış her olumsuz olay hepimizi bağlar anlayışı öne çıkmaktadır. Tabi geçmişte olumlu sayılan bir durumdan kendimize pay çıkarmamız da aynı ırkçı genellemelerin işareti sayılır: ecdat iyi ise ben de otomatik olarak olumluyum!

Yukarıdan söylenenler milliyetçi tarih yazımının temek ilkeleridir ve genellikle milliyetçi tarihçiler bu yolu bilinçli olarak değil farkında olmadan seçerler. Kritik konular ele alınırken “bizim” tarafı savunmak bir tür içgüdü gibi çıkar ortaya. Savunmalarını ve demagojilerini izlemek üzücüdür ama insan kızamıyor. Bir saplantı gibi bir işlevi olur milliyetçi ideolojinin. Ama bazen iş düpedüz ve bilinçli yalana varır. O zaman insan empati de yapamaz oluyor. Çünkü yalanın yalnız kendimizi aldatarak rahatlatıcı olmak işlevinden öte artık toplumu da bile bile aldatmak işlevini üstlenir. Bu yalanların bir örneğini İzmir yangını ile ilgili okul kitaplarında görüyoruz.

Cumhuriyet döneminin ilk yazılan okul kitaplarında – örneğin 1931 tarihli “Tarih IV” de olduğu gibi - ve elli yıl boyunca İzmir yangınından söz edilmez. Suskunluğun nedeni konusunda okuyucu kendi yorumunu yapabilir; bana göre olayın geçiştirilmesinin nedeni “bizim” sayılan tarafın bir yerde sorumlu görülmesidir. 1970’lerden başlayarak Yunanlıların İzmir’i, hatta Türk orduları kente girmeden yani 9 Eylül’den önce yatkıları yazılmaya başlanır (Örneğin bkz: Mesleki ve Teknik Eğitim Okulları, Tarih III, 1969 ve 1977.) Herhalde yapılanları daha inandırıcı kılmak için de yangının 9 Eylül’de olduğu açıkça yazılır (Bknz: Sanır, Ferruh İlkokullar İçin Sosyal Bilgiler, 4. Sınıf, 1978 ve 1986. Ancak 1990’larda nihayet yangının gerçek tarihi yazılır (13 Eylül diye) ama fail yine açıkça Yunan ve işbirlikçileri Rumlardır (Bknz: Palazoğlu, T. C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 1, 1996.)

Böyle bir tarih yazımı ortamında yangının kimin çıkardığının önemi olabilir mi? İdeolojik kaygıların ve tahrifatin bu boyuta vardığı hallerde, yaşananların canlı şahitleri hala hayatayken tarihlerin bile değiştirildiği bir ortamda, “kim yaptı” sorusu ikincildir, bu tarihçilerin iç dünyası çok daha ilginçtir. Milli tarih yazıcılığının işlevi, mantığı ve “bilimsel” sınırları böyle olunca, korkular, kaygılar, rahatsızlıklar ve milli kimlik inşası bu biçimde olunca benim merak ettiğim de bu tarih yazımının kökenidir, kaynağıdır, anlayışıdır. Çünkü yangının doğurduğu zarar onarılmıştır; oysa bu tarihçilik hala beyinleri yıkamakta ve büyük zarar vermektedir.

Kim yaktı sorusu ve soruya verilmekte olan yanıtın anlamını şöyle açıklamak gerek: Yakan kötü bir şey yapmıştır. Bu konuda konsensüs sağlanmış gibidir. Korkular bu noktadan sonra başlamaktadır. Kötü davranışta bulunanlar bütün bir milletin “özünü” ve “karakterini” göstermektedir. Milliyetçi/ırkçı anlayışa göre “bizlerden” birilerinin her olumsuz davranışı hepimizin olumsuz olduğumuzu gösterir. Dolayısıyla canla başla ecdadın hakkını korumak boynumuzun borcudur. Ecdadı savunmak aslında kendi kimliğimizi savunmaya dönüşmektedir. Bu tür saplantıları olan milliyetçilerle tartışmak bundan dolayı hiç kolay değildir. Bu durumlarda psikolojiden ve önyargılardan söz etmeyi daha yararlı bulurum.

